

František Bartoš (1837–1906)

V roce 2006 si připomínáme již sté výročí od úmrtí jedné z předních osobností české folkloristiky, sběratele, dialektologa, pedagoga a částečně i průkopníka v mnohých terénních metodách, z nichž dnešní badatelé v oblasti folkloristiky i dialektologie stále vycházejí – Františka Bartoše (16. 3. 1837 – 11. 6. 1906).

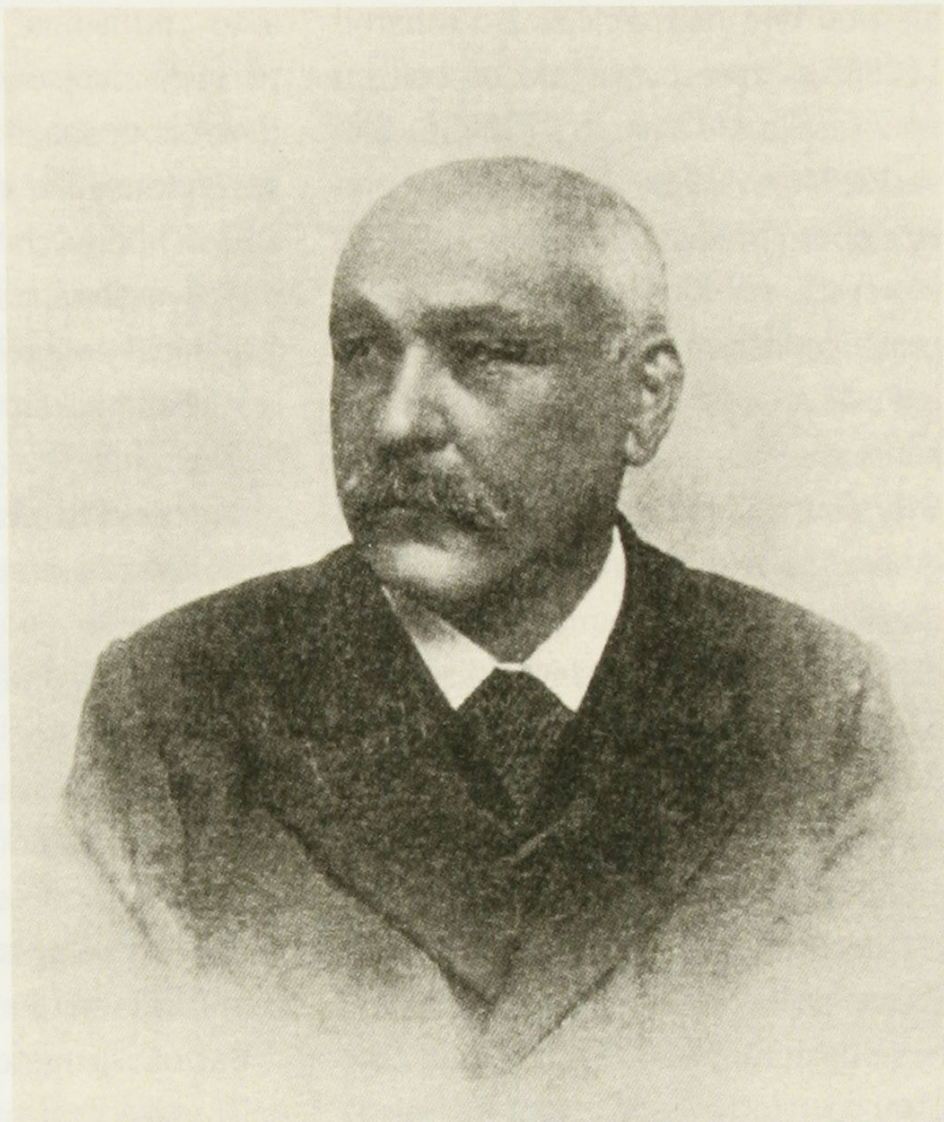
František Bartoš svým životním dílem inspiroval řadu pozdějších sběratelů k podrobnému studiu hudební i slovesné problematiky dílčích regionů a ku vzniku četných písňových sbírek. Jako první si kromě samotné písně (jejího textu a melodie) začal podrobněji všimnout i jevů, jež ji doprovázely: přínos interpreta, prostředí „kde píseň žila“ a tanečních projevů, které často tvořily její neodmyslitelnou součást.

František Bartoš se narodil v Mladcové, v malé obci na Zlínsku, již sám považoval za lokalitu, kde se protínají tři moravské regiony – Valašsko, Slovácko a Haná. Antonín Václavík zase tuto oblast zařazoval k Luhačovickému Zálesí. Vlivy těchto regionů jsou na písních i jiných projevech lidové kultury zřejmé. Bartoš se setkával s hudebním folklorem od útlého věku.

Spontánní lidové zábavy probíhaly nejčastěji u muziky v hostinci, kde se pravidelně scházela chasa. Bartošův otec jedno takové pohostinství vlastnil.

Mladý František se vyučil perníkářem, ale jeho ambice byly vyšší, proto se přihlásil na studia. Nejprve absolvoval na olomouckém gymnáziu, poté pokračoval ve studiu staroslověnštiny, staré i novodobé české literatury a pedagogiky ve Vídni. Jako své učitele potkal velkou část významných osobností, kteří ovlivnili jeho pozdější volby a zájmy (V. A. Šembera, F. Miklosich, J. Gebauer, V. Jagić, A. Bystroň atd.)

Ačkoli se v mládí František Bartoš učil hrát na housle, klarinet i klavír, zpracovával později při svých sběrech raději textový materiál a hudbu přenechával svým odborným pomocníkům (Leoši Janáčkovi, Martinu Zemanovi, Antonínu Novotnému aj.), aby byl rozbor plnohodnotný. Než se

ale odhodlal k prvním sběrům, působil podstatnou část života jako učitel (Strážnice, Olomouc, Český Těšín, Brno) a badatel zabývající se jazykovědou (porovnával jazykovou problematiku i v zahraničí – Itálie, Rusko, Francie).

Kromě četných studií o jazyce, rozdělených na dílčí problematiku (skladba věty, předložkové vazby, přechodníky, pády apod.) má jeho lingvistická práce největší význam v oboru dialektologie. Sestavil Dialektický slovník moravský (1906) a dvoudílnou Dialektologii

moravskou (1886, 1895), v níž v prvním díle zpracoval slovenské, dolské, valašské a lašské nářečí a v druhém nářečí hanácké a české. I přes jazykové zásluhy je František Bartoš v povědomí veřejnosti stále více známý jako národopisný badatel a sběratel lidových písní. Ze zvykoslovných studií jmenujme alespoň tyto nejznámější: Lid a národ I (1883) – zpracovává lidovou kulturu na Valašsku, Lid a národ II (1885) – Slovácko; Moravský lid – „sebrané rozpravy z oboru moravské lidovědy“ (1892); Moravská svatba (1892) a Deset rozprav lidopisných (1906).

Písňové sběry započal Bartoš na konci sedmdesátých let 19. století. Byly součástí jeho kompletního etnografického a dialektologického výzkumu. První snahy v terénu vedly k rodišti a okolním obcím (Mladcová, Březnice apod.) Vznikl tak podklad pro první písňovou sbírku (označovanou také jako B. I) Nové národní písně s nápěvy do textu vřaděnými (1882), která obsahovala 414 písní. V druhé sbírce (B. II) Národní písně moravské, nově nasbírané (1889) už je nad tisíc písní a třetí (B. III) Národní písně moravské, nově nasbírané (1901) obsahuje 2057 písní. To nám napovídá, že Bartoš zkoumal stále širší oblast Moravy. Využíval především drobných sběratelů z řad učitelů a kněží, kteří mu zasílali své údaje. Kromě již zmíněných pomocníků se na Bartošových sbírkách podíleli např.: Alois Doufalík, Leopold Vícha, Josef Pernický. Při cestě po Moravském Valašsku mu byl oporou Josef Válka sbírající na Vsetínsku, ale také učitelé F. Jeřábek z Hovězí, J. Vyvlečka z Nového Hrozenkova a M. Dobeš ze Zděchova. Leoši Janáčkoví jsou připisovány zásluhy na sbírkách B. II a B. III

z hudebního hlediska, jako spoluautor s Bartošem vydal sbírku Kytice z národních písní moravských, slovenských i českých (1890). V roce 1903 vyšla poslední Bartošova písňová sbírka Sto lidových písní československých s rozbory a výklady.

Sbírky obsahují i úvodní teoretické studie a celkově splňují úzus odborného díla. Pouze jedna věc je Bartošovi vytýkána, stejně jako jeho předchůdci Františku Sušilovi, a to „purismus“ v textech lidových písní. Bylo-li v textu něco dvojsmyslného, především u písní s milostnou tematikou, snažil se texty upravit, aby vyhovovaly mravní bezúhonnosti a dobové estetice. Chtěl tak docílit „dokonalosti“ lidových textů. Originály zápisů, které mu posílali přispěvatelé, pak často ničil (rozstříhával na malé kousky a zakládal jimi jiné knihy a sbírky). Některé se ale dochovaly v Etnologickém ústavu Akademie věd v Brně (např. sběry A. Novotného) a podle nich si můžeme udělat představu o Bartošových zásadách do lidové písně (poukázal na to J. Vysloužil ve své studii v Českém lidu, kde rovněž uvádí příklady).

Již jsme zmínili Bartošův nový přístup ke sběru lidové písně. Zajímal se totiž i o interpreta, dělal si poznámky o jeho osobních údajích, repertoáru a o konkrétní písni. Ve folkloristickém výzkumu druhé poloviny 20. století se pro toto „okolí“ sbíraného folklorního jevu začalo užívat termínu „ekologie folkloru“, Bartoš byl o sto let dříve průkopníkem v této metodě výzkumu.

Bartošovu metodiku sběru lidových písní, jež podnítila další velké úsilí následujících sběratelů, jsme si již krátce představili. Zmíňme ještě Bartošovy taneční záznamy, kterým se rovněž mezi sběrateli začal věnovat jako první. Objevil a z části se snažil o popis některých tanců, například – hošije, pod šable, vrtěná, sedlácká, do skoku – nejznámější z nich je tanec gúlaná z jižního Valašska. I František Sušil se zmiňuje o písních k tanci (ke gúlané – koulené), ale Bartoš jej předčil počtem i detailnějším zpracováním. Podle Bartošova zápisu gúlané rekonstruovala tanec Zdenka Jelínková ve Valašském krúžku v Brně a vydala stejnojmennou publikaci s podrobným popisem tance.

František Bartoš se zasloužil o vydání obrovského folkloristického materiálu, na němž pracoval přes 25 let, ale tím své dílo neukončil, navazují na něj folkloristé i nyní na prahu 21. století.

Klára Kašparová